

VERONIKA ZÝKOVÁ / 19. 9. 2016

Krakatit

V září tohoto roku se do kin v digitálně restaurované podobě vrací dvojice čapkovských adaptací – *Krakatit* (1948) a *Bílá nemoc* (1937). Jaké byly okolnosti vzniku filmu Otakara Vávry a jeho dobové přijetí?

Nákladný projekt podle scénáře Otakara Vávry^[1] vznikl s rozpočtem 12 076 577 Kčs, konečné náklady filmu činily 12 818 000 Kčs.^[2] Kvůli vysokým nákladům a malé pravděpodobnosti návratu tržeb nejprve film nebyl doporučen k výrobě.^[3] *Krakatit* však postupně prošel všemi schvalovacími procedurami a 24. dubna 1947 se uskutečnil první natáčecí den v barrandovských ateliérech, poslední ateliérový natáčecí den proběhl 14. července 1947.^[4] Exteriéry se filmovaly v Lednici, Semtíně u Sobotky, Milovicích, Českém Brodě, na Barrandově a ve Stromovce.^[5] Agilní režisér Vávra zvládal během natáčení *Krakatitu* pracovat na svém filmu *Předtucha*, který šel do kin 25. prosince 1947. Pro oba filmy měly být natočeny exteriérové zadní projekce ve Švýcarsku^[6], k tomu ale nedošlo.

Původně měl mít *Krakatit* premiéru 2. dubna 1948 v kině Alfa^[7], ale z důvodu přetlaku premiér českých filmů a vytvoření zhruba čtrnáctidenního rozestupu mezi nimi bylo uvedení filmu posunuto na 9. dubna 1948.^[8] Již 8. dubna 1948 se ovšem uskutečnila mimořádná tajná projekce v benešovském kině Helios, která byla v tisku propagována coby světová.^[9] Překvapeným divákům, kteří původně měli zhlédnout britský film Sidneyho Gilliata *Zelený jed*, byly rozdány dotazníky, ale ze 420 návštěvníků projekce vhodili vyplněný dotazník do zvláštních uren pouze čtyři lidé, jeden byl bez jména a adresy. Z jejich odpovědí se dozvíme, že všichni četli Čapkovu předlohu a všem se film líbil. Polovina z nich měla výhrady k nekvalitnímu zvuku filmu (špatná technická vybavenost kina). Jeden respondent vytkl filmu technickou nepřesvědčivost některých scén (zejména v baltinských laboratořích), jiný si postěžoval na malou pochopitelnost pro lidové vrstvy, zejména ke konci filmu.^[10] Následujícího dne proběhla v pražském kině Lucerna premiéra filmu. Film byl uveden zároveň v jedenadvaceti českých

městech.[11] 18. dubna téhož roku měl být film uveden v slavnostní premiéře v Jihlavě v rámci Dnů slovanského filmu. Premiéry se však navzdory závaznému příslibu účasti nezúčastnil mimo Eduarda Linkerse nikdo z tvůrců ani herců.[12] Spolu s *Krakatitem* byl promítán krátký snímek o kouzelníkovi-amatérovi, studujícím Magickou školu, *Abakadabra* (1947) režiséra Huga Hušky.[13]

Za pozornost rovněž stojí, že *Krakatit* („fantastický český film s politickou paralelou na dnešní světovou situaci“) byl spolu s filmy *Lassie se vrací* („barevný americký kýč o přátelství hochy se psem“), *Dravci* („realistický český film z nedávno minulé doby, s určitými výhradami dobrý“), *Štvanec* („dobrý anglický psychologický film“) a *Dnes neordinuji* („špatná česká veselohra Slavínského“) zařazen do průzkumu obecnstva v různých prostředích v Praze – od přírodního kina na Letné přes letecké závody ve Vysočanech po Vinohradskou nemocnici – v rozmezí července až srpna 1948. Celkem odpovídalo 260 respondentů, 191 mužů a 89 žen. Číslem 1 hodnotili film, který se jim líbil nejvíce, číslem 2 méně a 0 vůbec. *Krakatit* muži hodnotili 79 : 44 : 6 a ženy 24 : 20 : 2. V nejvíce zastoupených skupinách dělníků a úředníků bylo hodnocení 37 : 9 : 4, respektive 42 : 33 : 1.[14] Ovšem nakolik jsou výsledky průzkumu věrohodné, vzhledem k neustálému vyzdvihování dělnictva nad „tzv. inteligencí“, nelze s jistotou říct. Podobně povýšený tón jako k inteligenci zaujímá autor vyhodnocení průzkumu také k ženám, které podle něj mají ve větší oblibě kýče a „limonády“.

Krakatit se stal prvním poúnorovým filmem určeným pro export[15] a byl prodán do Polska, Švédska, Dánska, Albánie, Rumunska, Francie a Palestiny, a také do artových kin v Kanadě a USA.[16] V roce 1951 byl snímek opět zařazen do programu kin[17] a v roce 1955 měl obnovenou premiéru.[18] Návštěvnost od roku 1951 do roku 1955 činila při 3 468 představeních 497 028 návštěvníků.[19] Od roku 1948 do konce roku 1987 měl *Krakatit* návštěvnost 3 145 626 diváků na 16 773 představeních.[20] Roku 1956 byl vyvezen do NDR[21] a Jugoslávie[22] a 1957 také do Paraguaye.[23]

V ohlasech dobového denního tisku i filmových periodik výrazně převážilo kladné přijetí filmu. Ocenění se dostalo jak kameře Václava Hanuše, hudbě Jiřího Srnky, tak Vávrově režijní práci. Ovšem někteří kritici upozornili na podobnost mezi *Krakatitem* a snímkem Václava Kršky *Housle a sen*, „a to jak v rozbití skutečnosti, tak v symbolických třech ženských postavách, které se průběhem děje vynořují...“[24] Najdeme také výhradu, že „Vávra se dostal do nebezpečných vod artismu, do stylisace

subjektu, který je tak typickým pro Krškův film ‚Housle a sen‘.“[25]

Co se hereckých výkonů týče, téměř jednohlasá shoda panovala nad výkonem Karla Högera v náročné hlavní úloze inženýra Prokopa.[26] Převážně kladně byly hodnoceny Nataša Tanská jako dívka Anči a Vlasta Fabianová ve dvojroli ženy se závojem a členky bandy. Naopak zejména k herečce se zkušenostmi z hollywoodských a francouzských filmů, Florence Marly v roli princezny, se kritici v mnoha případech stavěli poměrně odmítavě, zejména kvůli její dikci a vnějškovému hereckému projevu. Například Oldřich Kautský ve *Filmových novinách* přiostrčil kritický tón, když na příkladu Marly zdůraznil, v duchu dobové rétoriky, že „[j]e nevhodné zvat si do českých filmů cizí herečky, které se ani zdaleka nevyrovnají nejslabšímu českému herci. (...) My, v našem státním filmu, vytvářejícím díla tak význačná jako právě ‚Kratatit‘, jsme se rozloučili s pojmem ‚filmová hvězda‘, a nahradili jej jednou provždy herečkou a umělkyní.“ [27] Nicméně našly se naopak názory vyzdvihující herecký výkon Marly, která „dovedla vedle svého zjevu rozehrát herecký intelekt i citově milostnou strunu“, a naopak kritizující Högerovu „nepřirozeně hysterickou masku“, a také zmatečnost snových představ, které průměrný divák nemá šanci pochopit.[28]

Otakar Vávra se k Čapkově románové předloze vrátil svéráznou aktualizací z roku 1980 *Temné slunce*, kterou do podoby scénáře převedl dosti volně spolu s Jiřím Šotolou. Koprodukční film, v němž „imperialistická“ zbraň zabíjí ve velkém, přičemž majetek nechává neponičen, a fyzik Prokop (Radoslav Brzobohatý) bloudí zmatený mezi hippies, je již samostatnou kapitolou.

Kratatit (ČSR 1948), režie: Otakar Vávra, scénář: Jaroslav R. Vávra, Otakar Vávra, kamera: Václav Hanuš, střih: Antonín Zelenka, hudba: Jiří Srnka, architekt: Jan Zázvorka, hrají: Karel Höger, Florence Marly, František Smolík, Nataša Tanská, Miroslav Homola, Jaroslav Průcha, Jiří Plachý, Eduard Linkers, Bedřich Vrbský, Karel Dostal, Vlasta Fabianová, Bohuš Hradil, František Vnouček, Vítězslav Boček, Jiřina Petrovická ad. 106 min.

Poznámky:

[1] Autory filmové povídky a scénosledu byli Jaroslav a Otakar Vávrovi.

- [2] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R14/BII/2P/7K, Náklady dlouhého filmu do 31. 12. 1949 (nezpracováno).
- [3] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R12/AI/3P/3K, Zápis ze schůze náměstků, 31. 3. 1947 (nezpracováno).
- [4] Barrandov Studio a. s., archiv, sbírka: Scénáře a produkční dokumenty. Film Krakatit. Rozpočet filmu Krakatit, s. 1.
- [5] Tamtéž, příloha č. 12–13.
- [6] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R12/AI/1P/1K, Vystavení pasu, 10. 10. 1947 (nezpracováno).
- [7] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R10/AI/5P/7K, Zápis z porady ústředního ředitele ČFS, 6. 12. 1947 (nezpracováno).
- [8] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton, karton R14/BI/2P/4K, České premiéry, 16. 3. 1948 (nezpracováno).
- [9] Světová premiéra "Krakatitu" v Benešově. Filmové zpravodajství, 9. 4. 1948, č. 69, s. 1.
- [10] Národní filmový archiv, fond Československá filmová společnost, karton R12/AI/1P/1K, Zpráva o mimořádném představení filmu "Krakatit" v Benešově, 9. 4. 1948 (nezpracováno).
- [11] AN. Premiéra, kterou zároveň uvidí 21 českých měst. *Rovnost*, 11. 4. 1948, č. 86, s. 6.
- [12] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R14/BII/2P/4K, Neúčast některých hostů na Dnech slovanského filmu, 19. 4. 1948 (nezpracováno).
- Karel Höger, představitel inženýra Prokopa, se nezúčastnil ani pražské premiéry, poněvadž v té době podstoupil operaci. Viz Karel Höger po operaci. *Filmové zpravodajství*, 9. 4. 1948, č. 69, s. 1.

[13] Více viz interní databáze NFA, kde se o filmu dočteme: „Leopold Beránek (1899–1971), zvaný Táta kouzelníků, vlastnil od r. 1925 živnostenský list na výrobu a prodej kouzelnických potřeb. V roce 1932 založil v Praze Magickou školu, kterou postupně navštěvovalo 900 adeptů kouzelnického umění (včetně herců – např. V. Burian, J. Marvan, O. Korbelař, A. Mandlová, také malíř J. Lada, architekt Václav Havel, podnikatel Miloš Havel a další). Hrdina snímku, komický kouzelník-amatér je právě žákem této školy a snaží se naučit něco z kouzelnického umění.“ Komentář k filmu namluvil Oldřich Nový, postavu číšníka ztvárnil Vlastimil Brodský.

[14] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R12/AI/1P/3K, Hodnocení filmů. Průzkum diváků, 2. 9. 1948, (nezpracováno).

[15] Velká uznání filmu “Kraťas”. *Filmové zpravodajství*, 9. 4. 1948, č. 69, s. 2.

[16] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R14/BI/4P/7K, Zpráva o průběhu a výsledcích distribuce za rok 1949 (nezpracováno).

[17] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R14/BI/4P/5K, Zařazení do programu kin, [1951], (nezpracováno).

[18] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R11/BII/6P/8K, Týdenní výkaz pražských premiér, [1955], (nezpracováno).

[19] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton R18/AII/4P/1, Návštěvnost a vývoz, 16. 5. 1956 (nezpracováno).

[20] Březina, Václav et al. *Československý film a filmová distribuce I. Katalog dlouhých zvukových hraných filmů 1930–1987*. ÚPF, Praha 1988, s. 91. Údaj do konce roku 1995 nabízí publikace Lexikon českého filmu: 167 790 představení a 3 148 226 diváků. Viz Březina, Václav. *Lexikon českých filmů. 2000 filmů 1930–1996*. Praha, Cinema 1996, s. 187.

[21] Národní filmový archiv, fond Ústřední ředitelství Československého státního filmu, karton Dlouhé filmy vyvezené v letech 1971–1975, [1975], karton R6/BII/6P/1K (nezpracováno).

[22] Národní filmový archiv, fond Hlavní správa Československého filmu, Přehled čs. filmů přijatých v zahraničí, [1956], karton R8/AI/2P/5K, s. 2 (nezpracováno).

[23] Národní filmový archiv, fond Československá filmová společnost, karton Výroční zpráva Čs. Filmexportu za rok 1957, [1957], karton R9/BI/5P/9K (nezpracováno).

[24] Krakatit. *Lidová demokracie*, 9. 4. 1948.

[25] Fr. Dán. Český film k ožehavé otázce světa. Premiéra Vávrova „Kratatitu“ v Lucerně. *Národní osvobození*, 9. 4. 1948.

[26] Höger měl v té době za sebou dvě poválečné role – v *Mrtvém mezi živými* (r. Bořivoj Zeman, 1946) a *Týdnu v tichém domě* (r. Jiří Krejčík, 1947) –, kterými se úspěšně začal vymaňovat ze škatulky milovníka, ač poněkud netypického, kterou získal během protektorátu. Více o dobové recepci hereckého výkonu Karla Högera v *Kratatitu* viz Zýková, Veronika. Filmové herectví Karla Högera. Část II. Rozpolčení hrdinové: 1946–1948. *25fps.cz* [on-line]. 25. 1. 2010. Dostupné z: <
<http://25fps.cz/2010/filmove-herectvi-karla-hogera-cast-ii-rozpolceni-hrdinove-1946-1948/>> (odkaz navštíven 18. 9. 2016)

[27] O. K. [Oldřich Kautský]. Pro mír, ne pro válku. *Filmové noviny* 2, 1948, č. 15 (9. 4.), s. 7

[28] -vn-. K Čapkovu Krakatitu ve filmu. *Pravda* 4, 11. 4. 1948, č. 86, s. 7.